

JISMONIY TARBIYA YO‘NALISHI TALABALARINING IJTIMOIIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Yakubbayev Maqsud Marufovich

Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari yoritilgan. Shuningdek jismoniy tarbiya yo‘nalishi talabalarida ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishda muomala madaniyatining o‘rni va zaruriy tomonlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Modernizatsiya, kompetentlik, muomala madaniyati, ijtimoiy kompetentlik, tarkibiy komponentlar.

KIRISH

Zamonaviy axborot jamiyatini modernizatsiya qilishni globallashtirish jarayonisiz tasavvur etib bo‘lmaganidek, turli fanlarni rivojlantirish va yangi g‘oyalarni joriy etish jarayonini ijtimoiy hamkorliksiz tasavvur etib bo‘lmaydi. Bu jarayonlar inson hayotining barcha sohalariga - kundalik, madaniy, ilmiy, siyosiy, iqtisodiy taalluqlidir.

Inson hayoti davomida doimo turli madaniyat va urf-odatlar vakillari bilan duch keladi, ular do‘stlar, qarindoshlar yoki tanishlar bo‘lishi mumkin. Biroq, ular bilan muloqot qilish qiyin bo‘lishi mumkin, chunki har bir inson dunyoning o‘z idrokiga, madaniy xususiyatlariga va til to‘siqlari o‘rtasidagi farqga ega. Muloqotni muvaffaqiyatli qurish va samarali hamkorlikni amalga oshirish uchun bag‘rikenglik va g‘amxo‘rlik kabi fazilatlar, shuningdek, til muhitiga tezda moslashish qobiliyati talab qilinadi. Bularning barchasini “ijtimoiy kompetentlik” umumiy atamasi bilan birlashtirilish mumkin.

ADABIYOTLAR SHARHI

Psixologik va pedagogik adabiyotlarda “kompetentlik” tushunchasi keng tarqalgan. Turli olimlar bu tushunchani turli nuqtai nazardan ko‘rib chiqadilar. Bu sohada eng mashhur olim Edinburg universiteti professori, doktor Jon Raven bo‘ladi. U kompetensiyani “muayyan sohada muayyan harakatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan maxsus qobiliyat va tor mutaxassislik, maxsus kasbiy qobiliyatlar, fikrlash usullari, shuningdek, ularning xatti-harakatlari uchun mas‘uliyatni tushunish” deb ta‘riflaydi.

Kompetensiya - bu bilim va insonning amaliy faoliyati o‘rtasidagi munosabatlar sohasiga tegishli bo‘lgan tushunchadir. B.Yu.Elkoninning ta‘rifiga ko‘ra, “kompetensiya - bu o‘z faoliyatini o‘z ichiga olgan paytdagi shaxsning malakaviy xarakteristikasi” [4].

A. V. Xutorskiy, “kompetensiya” va “kompetentlik” tushunchalarini ajratib, ularga quyidagicha ta‘rif beradi [5].

Kompetensiya - muayyan obyektlar va jarayonlar doirasiga nisbatan belgilanadigan va ularga nisbatan sifatli samarali faoliyat uchun zarur bo‘lgan shaxsning o‘zaro bog‘liq fazilatlarini (bilim, ko‘nikma, malaka, faoliyat usullari) to‘plamidir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Ijtimoiy kompetentlikni shaxsning ijtimoiy makonda takomillashuvi deb hisoblasak, xususan, ta‘lim muassasasining tarbiyaviy muhiti insonning ijtimoiy xatti-harakatlarini modellashtirib, unga subyektiv o‘zini o‘zi anglash tajribasini olish, ijtimoiy qobiliyatlarni rivojlantirish imkonini beradi. Tarbiya muhiti orqali ijtimoiy vakolatlarini rivojlantirish jarayonida aynan shu pozitsiya muhim ahamiyat kasb etadi. Talabalarning ijtimoiylashuvi jarayonining natijasi, ya‘ni maktab va atrof-muhitning haqiqiy o‘zaro ta‘siri natijasi o‘laroq uning yangi darajadagi ijtimoiy vakolatlarini yuzaga keladi. Shunda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirish bugungi kunda zamonaviy maktab uchun muhim pedagogik vazifalardan biriga aylanadi.

Ijtimoiy kompetentlik to'rtta asosiy komponentdan tashkil topgan:

- 1) ijtimoiy bilim (ma'naviy qadriyatlar, urf-odatlar va madaniy an'analar, milliy mentalitetning o'ziga xos xususiyatlarini bilish);
 - 2) aloqa tajribasi (ijtimoiy-madaniyat uslubini tanlash, xorijiy madaniyat hodisalarini to'g'ri talqin qilish);
 - 3) madaniyatga (shu jumladan, muloqot paytida yuzaga keladigan nizolarni bartaraf etish va hal qilish qobiliyati) hissiy jihatdan munosabat;
 - 4) axloq qoidalarini qo'llash usullarini bilishb ijtimoiy etiketdan to'g'ri foydalanish.
- Bizning fikrimizcha, ijtimoiy madaniyat, ijtimoiy kompetentlik ma'naviy-axloqiy fazilatlarining poydevori hisoblanib, ijtimoiy madaniyat ko'nikmalari yoshlikdan tarkib toptirilsagina, bu poydevor barqaror bo'ladi. Shuningdek, bo'lajak pedagoglarning shaxssifatida rivojlanishida hal qiluvchi omilga aylanadi. Zero, ma'naviy- axloqiy fazilatlar tarkibida muomala munosabat madaniyati alohida o'rin tutadi. Ta'lim muassasasida o'quvchi-yoshlarga oila, mahalla muhitidan tashqarida dastlabki muomala, munosabat muammolariga duch keladi. Aynan ta'lim muassasasida muomala madaniyatini izchil va uzviylikda, ta'lim- tarbiya qonuniyatlariga asoslangan holda rivojlantirish amalga oshirilishi zarur. Ya'ni oila, mahalla tarbiyaviy ta'siridan farqli professional ta'sir ko'rsatiladi. Shuningdek, tarbiyada milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligiga erishiladi. Ya'ni, oilada, mahallada milliy qadriyatlar, mahalliy urf-odatlar tarbiyasi ustuvor bo'lsa, ta'lim muassasasida dastlabki umuminsoniy qadriyatlar va muomala madaniyati bo'yicha tushuncha, ko'nikmalarni rivojlantirish yo'nalishida ham ish olibboriladi. Yuqoridagilardan kelib chiqib, ilmiy tadqiqot ishimiz doirasida oliy ta'lim muassasasi talabalarida ijtimoiy – madaniy kompetentlikni rivojlantirishda avvalambor muomala madaniyatining quyidagi qirralari rivojlantirilishi kerakligini aniqladik:

- talabalar va pedagoglar o'rtasidagi munosabat;
- talabalar o'rtasidagi salomlashish munosabati;
- ijtimoiy foydali mehnat jarayonidagi munosabat;
- mashg'ulotlar jarayonidagi munosabatlar;
- bo'lajak pedagoglarning xulq-atvor ko'nikmalarini rivojlantirish;
- ommaviy ishlar jarayonida rasmiy munosabatning elementlarini rivojlantirish;
- hamkasblar o'rtasidagi munosabat;
- minnatdorchilik bildirish.

Jismoniy tarbiya darslari va sport mashg'ulotlari talabalar orasida jamoaviy ruhni rivojlantiradi. Ko'plab sport turlari, ayniqsa, jamoa sportlari (futbol, voleybol, basketbol va boshqalar) talabalarni birgalikda ishlashga, muloqot qilishga, strategiya ishlab chiqishga va o'zaro yordam ko'rsatishga undaydi. Bu esa talabalar orasida ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishga yordam beradi, chunki jamoa ishida har bir a'zo o'z vazifasini aniq bajarishi va hamkorlikda ishlashni o'rganishi kerak.

Jismoniy tarbiya mashg'ulotlari talabalar uchun liderlik qobiliyatlarini rivojlantirish imkonini beradi. Masalan, sport musobaqalarida yutuqlarni qo'lga kiritish uchun faqat texnik mahorat emas, balki tashkilotchilik va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish zarur. Bunday jarayonlar talabalar orasida ijtimoiy liderlik ko'nikmalarini rivojlantiradi, shuningdek, ular ijtimoiy mas'uliyatni his qilishadi.

Jismoniy tarbiya jarayonida talabalar ko'pincha kuchli stressga duch kelishadi, masalan, musobaqalarda yoki jismoniy mashg'ulotlar vaqtida. Bunday holatlar talabalarni emotsional jihatdan barqaror qilishga yordam beradi. Ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishda stressni boshqarish va muammolarni yechishda adolatli qarorlar qabul qilish muhim o'rin tutadi.

XULOSA VA MUNOZARA

Yuqorida keltirilgan olimlarning ilmiy g'oyalarining tahlili asosida aytish mumkinki, jismoniy tarbiya yo'nalishi talabalarning ijtimoiy kompetentligi ijtimoiy bilim, o'rganilayotgan til, ma'naviy qadriyatlar va madaniy meros, aloqa tajribasi, tilni qo'llash usullarini bilish jarayonida rivojlanadi va namoyon bo'ladi. Jismoniy tarbiya yo'nalishidagi talabalar o'quv jarayonida ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirish orqali nafaqat jismoniy rivojlanishni, balki shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishni ham ta'minlaydilar. Jamoaviy ishlash, liderlik ko'nikmalarini rivojlantirish, stressni boshqarish va samarali kommunikatsiya talabalar uchun ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishda muhim omillar hisoblanadi. Jismoniy tarbiya o'qituvchilarining professional yondashuvi va talabalarga o'rgatadigan ijtimoiy qadriyatlari bu jarayonni samarali amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shunday qilib, jismoniy tarbiya yo'nalishidagi talabalar ijtimoiy kompetentlikni o'zlashtirib, jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyor bo'ladilar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Solovyova N. I. Ijtimoiy-madaniy kompetentsiyani shakllantirishda mintaqaviy bilimlarning roli. 2015 84 b.
2. Safonova V.V. Ijtimoiy-madaniy yondashuv: asosiy ijtimoiy-pedagogik va uslubiy qoidalar / V.V. Safonova // Maktabda chet tillari. – 2014. – 11-son. – B. 2-13.
3. Pidkasisti P.I. Pedagogika: darslik. Pedagogika universitetlari va pedagogika kollejlari talabalar uchun qo'llanma / P.I. Fagot //. – M: Rossiya pedagogika jamiyati, 2018. – 640 b.
4. Elkonin D.B. Rivojlantiruvchi trening pozitsiyasi bilan kompetentsiya tushunchasi. - Krasnoyarsk. - 2012.56-b.
5. Xutorskiy A.V. Asosiy kompetensiyalar ta'limning shaxsga yo'naltirilgan paradigmasining tarkibiy qismi sifatida // Xalq ta'limi. - 2013. - No 2.13-b.